

**МЕХАНІЗМ ЗАЛУЧЕННЯ РЕСУРСІВ
ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ
ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІХ**

Сформовано концептуальні підходи щодо створення механізму залучення ресурсів для реалізації соціальних проектів у сфері ресоціалізації засуджених неповнолітніх, зокрема призначення бюджетних і позабюджетних грантів як інноваційних засобів регуляторного впливу держави на цей процес. Проаналізовано функціонування чинного організаційного механізму призначення та реалізації бюджетних грантів, виявлено його недоліки.

Ключові слова: механізми державного регулювання; ресоціалізація; засуджені неповнолітні; гранти.

Conceptual approaches on creation of a mechanism to attract resources for implementation of social projects in the sphere of resocialization of convicted juveniles, in particular the appointment of budgetary and extra-budgetary grants as innovative means the regulatory state influence on this process. Analyzes the functioning of the current institutional mechanism for the appointment and implementation of budget grants, identified shortcomings.

Key words: mechanisms of state regulation; resocialization; minors convicted; grants.

Статус демократичної і правової держави передбачає використання соціально орієнтованих заходів впливу на засуджених неповнолітніх з дотриманням таких принципів: законності, гнучкості, цілісності, комплексності, послідовності, безперервності, узгодженості дій, адресності, наукової обґрунтованості тощо. При цьому всі зусилля держави і суспільства повинні спрямовуватися на формування в засуджених самокерованої законослухняної поведінки, що сприятиме забезпеченню їх реінтеграції в суспільство з подальшою позитивною соціалізацією.

Для цього необхідні дієві механізми державного регулювання, здатні забезпечити адаптацію засуджених неповнолітніх до реалій суспільного життя, підвищення їх культурного та правового рівня, а також своєчасне реагування держави на проблемні питання і потреби цих осіб, а саме: отримання виховання, освіти, лікування, соціальної, психологічної допомоги, захист їх прав та інтересів тощо. При цьому засуджені неповнолітні повинні виступати активними об'єктами ресоціалізації, успішність якої вбачається неможливою без реалізації заходів, спрямованих на здійснення їх соціальної реабілітації, соціальної адаптації, профілактики різноманітних негативних соціальних явищ.

Актуальною залишається потреба вдосконалення діючих і залучення новітніх механізмів ресоціалізації засуджених неповнолітніх, методів, засобів і форм їх реалізації. До традиційних слід віднести закріплені в Кримінально-виконавчому

кодексі України основні засоби ресоціалізації засуджених, як-от: “встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив” [4]; до інноваційних – “не тільки гуманізацію кримінального покарання через зміну чинного законодавства, а й додаткові ресурси для реалізації соціальних проєктів у цій сфері (насамперед, через бюджетні та позабюджетні гранти, принципово нові засоби ресоціалізації)” [1, с. 66].

Теоретичні основи регуляторного впливу держави на суспільні процеси висвітлені в роботах таких дослідників: В. Авер’янов, Г. Атаманчук, В. Бакуменко, А. Білюк, Л. Дідківська, Д. Карамішев, О. Коротич, М. Латинін, В. Малиновський, О. Мельниченко та ін.

Крім того, окремі аспекти функціонування механізмів державного регулювання ресоціалізації засуджених неповнолітніх представлені в наукових дослідженнях урізних сферах галузей знань: К. Дубовик дослідила сутність нормативно-правового та організаційного механізмів державного управління як основи у формуванні і реалізації державної політики ресоціалізації неповнолітніх девіантної поведінки [2], О. Караман вивчила структурно-функціональний аспект в організації соціально-педагогічної роботи щодо здійснення ресоціалізації неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі [3], Д. Ягунов виявив особливості механізмів ресоціалізації засуджених до покарання у виді позбавлення волі та запропонував реформування організаційно-функціональної структури державного управління [7].

Попри ґрунтовність наукових праць зазначених науковців, відсутнє як цілісне дослідження механізмів державного регулювання ресоціалізації засуджених неповнолітніх, так і, зокрема, механізму залучення ресурсів для реалізації соціальних проєктів у цій сфері.

Метою дослідження є формування концептуального підходу до створення механізму залучення ресурсів для реалізації соціальних проєктів у сфері ресоціалізації засуджених неповнолітніх (зокрема, призначення бюджетних та позабюджетних грантів як інноваційних засобів регуляторного впливу держави на цей процес). Відносно поставленої мети визначено такі завдання: проаналізувати функціонування чинного механізму призначення та реалізації бюджетних грантів, виявити його недоліки.

На сьогодні існує нагальна необхідність залучення додаткових ресурсів (матеріально-технічних, фінансових тощо) для успішної ресоціалізації засуджених неповнолітніх, а це, у свою чергу, потребує розробки та впровадження відповідних механізмів. Одним з них є призначення і виділення бюджетних і позабюджетних грантів. Завдяки їх використанню, з’являється можливість втілити будь-яку інноваційну ідею, направлену на вирішення проблемних питань у різних сферах життєдіяльності суспільства. Кожен такий проєкт є унікальним, адже в його основу покладено ідею, яка до цього ніколи раніше не реалізувалася.

За видом джерел фінансування гранти можна поділити на:

- бюджетні – за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів;
- позабюджетні – за рахунок коштів всеукраїнських чи міжнародних фондів, організацій тощо.

Загальну дію організаційного механізму призначення та використання бюджетних коштів для реалізації проєктів розглянемо на прикладі державного гранту

Президента України для обдарованої молоді. Так, Указом Президента України від 2 серпня 2000 р. № 945 “Про гранти Президента України для обдарованої молоді” [6] та наказом Міністерства молоді та спорту України від 15 жовтня 2013 р. № 619 “Про забезпечення реалізації Указу Президента України від 2 серпня 2000 року № 945 “Про гранти Президента України для обдарованої молоді” [5] визначено правові, організаційні та фінансові основи отримання на реалізації грантів.

Крім того, передбачено створення Експертної ради, яка розглядає заявки на отримання грантів, проводить їх експертизу, здійснює конкурсний відбір і висування претендентів на отримання грантів Президента України для обдарованої молоді. Відбір здійснюється на конкурсній основі за такими критеріями:

- актуальність, суспільна значущість проекту;
- новизна методик і технологій, упровадження яких передбачено проектом;
- теоретична й практична цінність результатів реалізації проекту в соціальній та гуманітарній сферах;
- обґрунтованість кошторису витрат, їх відповідність плану реалізації;
- здатність автора реалізувати проект у повному обсязі та в зазначені терміни в межах гранту” [5].

Крім того, Наказом “Про гранти Президента України для обдарованої молоді” визначено: порядок подання документів на розгляд Експертної ради при Міністерстві молоді та спорту України; форму Типового договору про реалізацію проекту за кошти гранту Президента України для обдарованої молоді; порядок перерахування і використання коштів, передбачено подання творчих та фінансових звітів щодо виконання проектів, до яких додаються різноманітні угоди; календарний план виконання робіт, калькуляції їх бюджету, акти здачі-приймання виконаних робіт тощо. Також визначається: чи досягнуто короткострокові та віддалені цілі й результати проектів у соціальній та гуманітарній сферах, як забезпечено оприлюднення здійснення проекту на всіх його стадіях і результатів з його реалізації через ЗМІ, оскільки його публічність, привернення уваги суспільства є обов’язковою вимогою до реалізації будь-яких соціальних проектів [5].

Метою призначення таких грантів є підвищення ефективності використання бюджетних і позабюджетних коштів для вирішення значущих соціальних проблем у всіх сферах життєдіяльності суспільства, залучення додаткових ресурсів, підвищення адресності та різноманітності надання соціальних послуг.

Соціальні гранти здійснюється на основі таких основних принципів:

- пріоритетності розв’язуваних соціальних проблем;
- комплексності підходу до їх вирішення;
- поєднання бюджетного, позабюджетного та інших видів фінансування;
- конкурсності у визначенні виконавців;
- широкої опори на громадські ресурси.

Призначення такого роду грантів можна розглядати як механізм вирішення гострих соціальних проблем у сфері молодіжної політики, до яких слід віднести:

- ресоціалізацію засуджених неповнолітніх;
- пропаганду здорового способу життя;
- профілактику таких негативних соціальних явищ як: алкоголізм, наркоманія, бездомність, жебрацтво, злочинність;

– правову просвіту, соціально-правовий захист тощо.

Таким чином, гранти надають не тільки можливості для втілення будь-якої ідеї у сфері ресоціалізації засуджених неповнолітніх, а й залучення необхідних додаткових ресурсів, проведення апробації інноваційних форм, методів і засобів здійснення цього процесу, тим самим підвищуючи рівень її успішності.

Окрім очевидних плюсів застосування бюджетних грантів існують і певні, нічим не обґрунтовані обмеження, а також недоліки та проблеми щодо здійснення їхньої реалізації. Перш за все, грант Президента України надається лише один раз у житті людини і отримати його вдруге неможливо. Таким чином, особа, яка вже має досвід у реалізації проектів та отримала позитивні результати, не може продовжувати роботу над іншими проектами, або розвивати вже отримані напрацювання.

До того ж умова лише оренди всього технічного обладнання, необхідного для реалізації проекту, видається не практичною з точки зору раціонального використання бюджетних коштів, адже придбання тієї ж оргтехніки чи відеоапаратури коштує в рази дешевше, а після реалізації проекту їх можна б було передати на баланс загальноосвітніх шкіл, інтернатних закладів, притулків для дітей або спеціальних виховних установ для неповнолітніх, які не в змозі придбати її через брак коштів.

Іншим проблемним питанням залишається відсутність методичного забезпечення щодо реалізації проектів, єдиних вимог для оформлення документів звітної документації, що значно ускладнює процес їх підготовки. Водночас, реалізація проектів за кошти позабюджетних грантів позбавлені таких недоліків, оскільки необтяжене бюрократичними проявами.

Крім того, проекти реалізуються, матеріали направляються до архівів, а досягнуті на той момент позитивні результати щодо повторної соціалізації засуджених у суспільстві з часом розпорошуються, не отримавши належної підтримки та впровадження в практичну діяльність суб'єктів ресоціалізації, не узагальнюються та не знаходять відображення в контексті подальшого застосування, що свідчить про безсистемну, хаотичну організацію взаємодії державних і громадських інституцій, недосконалість або відсутність відповідних механізмів призначення та реалізації бюджетних грантів.

Особливо негативно це позначається на впровадженні інноваційних підходів, методик тощо. Новітні технології, які здатні значно підвищити результативність існуючих механізмів регуляторного впливу на ресоціалізацію засуджених неповнолітніх, фактично залишаються на рівні реалізації пілотних проектів і більше не використовуються.

Отже, бюджетні та позабюджетні гранти для реалізації соціальних проектів мають великий соціально-економічний потенціал як засіб державного регулювання зазначеного процесу. Крім того, відбувається безпосереднє залучення громадськості до здійснення ресоціалізації засуджених неповнолітніх, що має неабиякий вплив на сприяння реінтеграції їх в суспільство.

Саме тому потребують удосконалення механізми державного регулювання ресоціалізації засуджених неповнолітніх через створення і впровадження механізму залучення ресурсів для реалізації соціальних проектів, зокрема грантів як інноваційного засобу державного регулювання ресоціалізації засуджених неповнолітніх. Це дозволить узагальнити, оптимізувати, вдосконалити та органічно залучити їх до індивідуальних програм ресоціалізації засуджених неповнолітніх.

На сьогодні існує необхідність створення єдиного банку соціальних проектів у сфері ресоціалізації засуджених неповнолітніх, де зазначалися б загальна інформація по проекту, отримані результати. Це забезпечить не лише обмін набутим досвідом, позитивними практичними напрацюваннями, а й надасть можливість залучення необхідних суб'єктів до ресоціалізації засуджених неповнолітніх тощо.

Таким чином, не потребує подальшої аргументації необхідність збору і систематизації інформації щодо проектів, які реалізуються як окремими особами, так і громадськими організаціями у сфері ресоціалізації засуджених неповнолітніх. Таку роботу має виконувати відповідальний спеціаліст Обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за напрямом цієї роботи (через отримання в регіональному управлінні Державної пенітенціарної служби України необхідних даних) поступово формує Всеукраїнський банк соціальних проектів у сфері ресоціалізації засуджених неповнолітніх. Сумісна співпраця фахівців ОЦСССДМ усіх регіонів дозволить зібрати максимальну кількість даних щодо таких проектів. Це, у свою чергу, забезпечить залучення необхідних суб'єктів на різних етапах ресоціалізації, що сприятиме підвищенню результативності цього процесу.

Наочним прикладом використання гранту як дієвого засобу, здатного якісно впливати на регулювання державного впливу на процес відновлення особистості в суспільстві, стало розпорядження Президента України “Про призначення грантів Президента України для обдарованої молоді на 2012 рік” від 13 квітня 2012 р. № 72/2012-рп, яким було підтримано соціально-інформаційний проект “Терези свідомості – інше життя”. Сутність проекту дозволила провести практичну апробацію цього інноваційного засобу у площині державного регулювання ресоціалізації засуджених неповнолітніх. Це надало змогу отримати певні результати, які свідчать про результативність використання нового підходу та наочно продемонструвати нагальну необхідність у їхній подальшій розробці і впровадженні.

За умовами проекту “Терези свідомості – інше життя” суб'єктами були управління Державної пенітенціарної служби України в Харківській області, Курязька виховна колонія, Департамент освіти Харківської міської ради, окремі особи – автор проекту, спеціалісти в сфері соціальної роботи та кінематографії, відповідно об'єктами – ряд молодіжних об'єднань, засуджені неповнолітні, представники молодіжних об'єднань. Особи були об'єднані в цільові групи за певним критерієм, що визначав розподіл за рівнем життєвого досвіду, соціального середовища, загальної діяльності, захоплень тощо.

Головною метою проекту визначено встановлення потенційного рівня можливих позитивних змін, проведення профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі, в т.ч. й злочинності, підвищення правової обізнаності та правосвідомості представників трьох груп, сприяння успішній ресоціалізації засуджених неповнолітніх.

Запровадження засобу візуалізації процесу усвідомленого сприйняття просвітницького матеріалу обумовила пропозиція створити документально-публіцистичний фільм, який би справив неабияке емоційне враження та стимулював спробу проявити творчу активність, втілити усі отримані знання, бажання й прагнення, якими хотіли б поділитися учасники проекту зі своїми однолітками (застосування методу профілактики злочинності у рамках здійснення

ресоціалізації за принципом рівний-рівному, тобто не коли дорослі розповідають неповнолітнім, що і як робити не можна та пропонують альтернативу проведення вільного часу, а їх ровесники).

Тому в рамках реалізації проекту було організовано проведення для всіх цільових груп навчального курсу з основ кінематографії та ряду цільових різнопланових тренінгів для закріплення отриманих знань за загальною просвітницькою діяльністю. Задля цього були залучені кваліфіковані фахівці у сфері кінематографії та соціальної роботи.

Кульмінацією проекту було закінчення зйомок і демонстрація створеного продукту, до якого учасники додали особистісну художньо-творчу стилізацію. У фільмі розповідається про діаметрально протилежні життя засуджених неповнолітніх у місцях позбавлення волі та молоді за їх межами (фільм знаходиться у вільному доступі за електронною адресою: <http://youtu.be/k0NaMXNCTw>).

Фільм, який було створено у межах проекту “Терези свідомості – інше життя”, став наочним підтвердженням ефективності застосованих форм, методів і заходів, а узагальнення результатів дозволило вивести певну аксіому: спрямування жагучої енергії та діяльності молоді на творчий, спортивний або особистісний розвиток дозволить їм уникнути впливу десоціалізаційних факторів, надасть можливість набути нові навички та отримати нові знання щодо їх профорієнтації, а також потенційно більше шансів прожити успішне, законслухняне життя, зробивши позитивний внесок у суспільство. Ось тому серед представників усіх трьох контрольних груп, які на соціальному рівні вже відрізняються один від одного, було досягнуто надвисокий ступінь взаємодії та порозуміння.

Даний соціальний проект став одним з кроків до застосування інноваційних засобів державного регулювання ресоціалізації засуджених неповнолітніх під час реалізації грантів. Це надає можливість створювати вже за перевіреною методикою проекти будь-якої спрямованості та залучати до участі осіб даної категорії. Необхідно пам’ятати, що людина за ґратами, все одно залишається частиною суспільства і, врешті-решт, до нього повернеться, але добropорядним сусідом чи злочинцем-рецидивістом це залежатиме не лише від нього одного.

Також, важливим фактором є те, що реалізація гранту не потребує проведення додаткових заходів стосовно зміни чинного законодавства або втручання в розроблені та затверджені Державною пенітенціарною службою України плани чи програми, які вже реалізуються, навпаки, вони стануть результативним доповненням.

На підставі результатів дослідження вперше запропоновано концептуальний підхід до вдосконалення державного регулювання ресоціалізації засуджених неповнолітніх через створення і впровадження механізму залучення ресурсів для реалізації соціальних проектів у цій сфері, який передбачає застосування інноваційних засобів і підходів до покращання фінансування матеріально-технічної бази, необхідної для успішної ресоціалізації зазначених осіб, залучення необхідних суб’єктів, зокрема різнопрофільних спеціалістів для здійснення цього процесу, що дозволить ліквідувати умовні перешкоди під час взаємодії окремих верств населення, і зрештою – підвищити результативність ресоціалізації. Адже засуджених неповнолітніх суспільство має сприйматися через призму не тільки юридичних, але й морально-етичних, психологічних, педагогічних категорій як носіїв соціальних відхилень, що зумовили вчинення протиправних вчинків.

Продовження наукових досліджень з цієї проблематики сприятиме вдосконаленню механізмів державного регулювання ресоціалізації засуджених неповнолітніх, а це, у свою чергу, буде сприяти зниженню кримінальних проявів у середовищі неповнолітніх.

Література:

1. *Дипко С. С.* Новітні підходи до ресоціалізації засуджених неповнолітніх / С. С. Дипко, О. А. Мельниченко // Управління розвитком гуманітарної сфери в Україні : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю / за ред. В. Г. Бульби, А. В. Мелякова. – Х. : ДокНаукДержУпр, 2012. – С. 63–67.

2. *Дубовик К. Є.* Державна політика у сфері ресоціалізації неповнолітніх девіантної поведінки : автореф. дис. ... к. держ. упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / К. Є. Дубовик. – Х., 2012. – 20 с.

3. *Караман О. Л.* Сутність і зміст соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах / О. Л. Караман // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2011. – № 2. – С. 65–74.

4. Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс] : Кодекс України від 11. 07.2003 р. № 1129-IV. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1>.

5. Про забезпечення реалізації Указу Президента України “Про гранти Президента України для обдарованої молоді” від 02.08.2000 р. № 945 [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства молоді та спорту України від 15.10.2013 р. № 619. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1874-13>.

6. Про гранти Президента України для обдарованої молоді [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 02.08.2000 р. № 945/2000. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/945/2000>.

7. *Ягунов Д. В.* Державне управління пенітенціарною системою України: механізми ресоціалізації засуджених : автореф. дис. ... к. держ. упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / Д. В. Ягунов. – Одеса, 2004. – 21 с.

Надійшла до редколегії 02.12.2013 р.